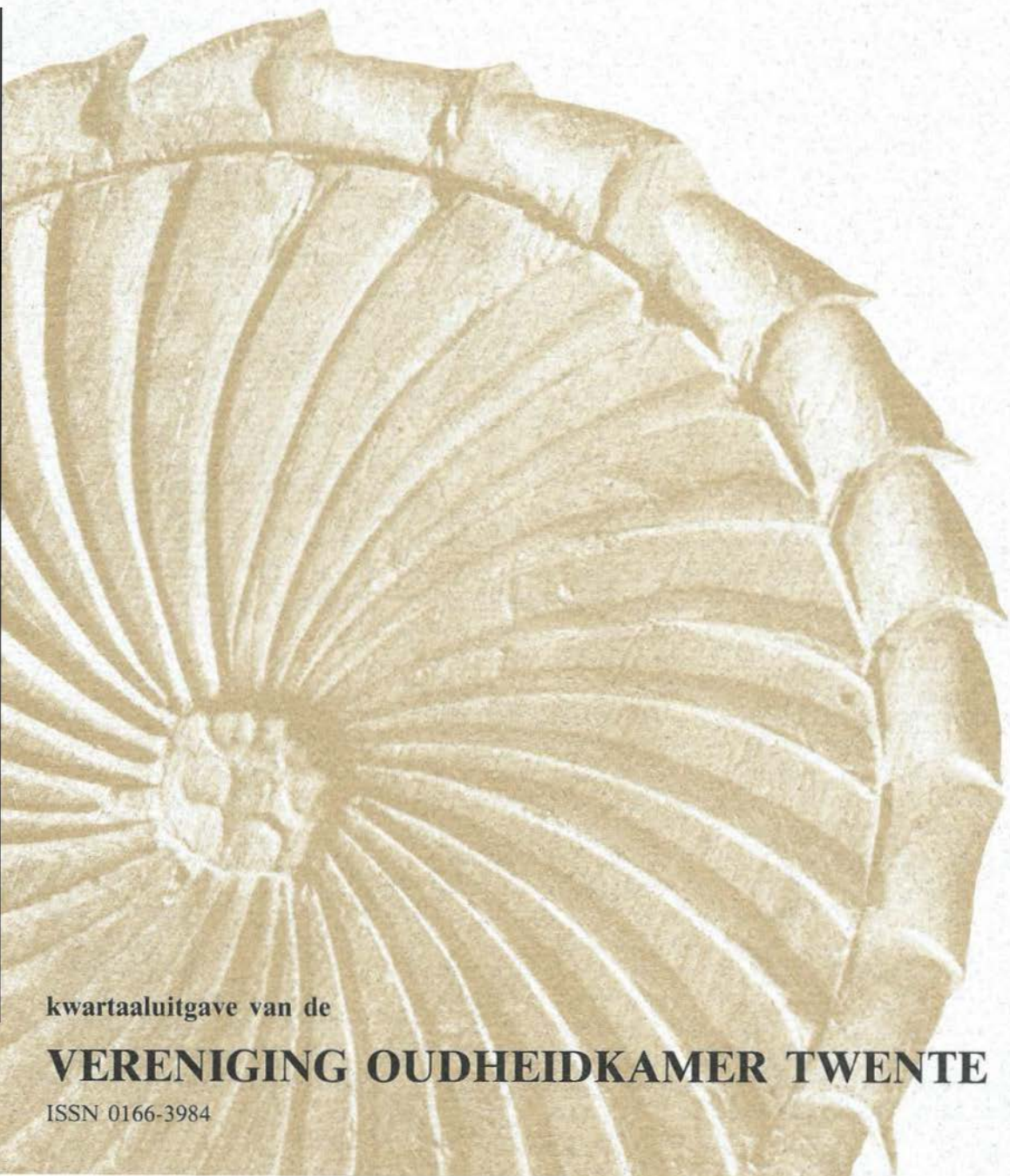

't inschrien

tweëntwintigste jaargang nr. 3, juli 1990

kwartaaluitgave van de

VERENIGING OUDHEIDKAMER TWENTE

ISSN 0166-3984

't inschrien

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Copij zenden aan

M. Paskamp-van Santen, Vleerhoeksweg 13, 7663 TK Mander. Tel. 05418-470

Redactie: A.J. Brunt, Delden

A. Buter, Neede

H.H. Hagens, Almelo

H.A. Kleerebezem, Borne

J.J.H. Meijer, Hengelo

A.L.A. Wevers, Enschede

M. Paskamp-van Santen, Mander, eindredacteur

Administratie:

't Inschrien, p/a Rijksmuseum Twenthe

Lasondersingel 129, 7514 BP Enschede

Postrekening nr. 832196 t.n.v. de penningmeester v.d. Oudheidkamer Twente

Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Enschede rek. nr. 59.27.45.651

Abonnementsprijs *f* 15, – per jaar

Losse nummers *f* 5, – (exclusief portokosten).

Uitgave van de Vereniging Oudheidkamer Twente

Overname van de inhoud, in welke vorm dan ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Het oude jachtrecht in Twente

De meest uitgebreide Nederlandse bron voor het oude jachtrecht in ons land is: Mr. J. Kusters, *Eenige mededeelingen over Oud-nederlandsch Jachtrecht*, Arnhem, 1910. Kusters heeft in zijn studie vooral een antwoord proberen te vinden op de vraag, wie er mochten jagen en waar men mocht jagen.

Vanuit deze studie willen we proberen inzicht te verkrijgen in het oude jachtrecht in Twente.

Kusters geeft aan, dat in de Germaanse rechtsovertuiging het wild tot ieders beschikking stond, zodat men dit vrij in bezit kon nemen. Hij onderbouwt dit o.m. met een citaat uit de Saksenspiegel: "Do got den menschen geschuf do gab her ime gewalt uber vische und voege und alle wilde tier; dar umbe habe wir es urkunde von gote, daz niman sinen lib nog sin gesunt an disen dingen verwirken mac". De volkswetten bevatten een groot aantal bepalingen, waarin straf gesteld wordt op het stelen of doden van de tot de jacht afgerichte dieren van een ander: valken, sperwers, jachthonden, etc. In vergelijking met de vele, soms zeer gedetailleerde strafbepalingen zijn die, welke een onbevoegde beoefening van de jacht tegengegaan, uiterst schaars. De beperking van de wildvangst is dus uitzondering, de jachtvrijheid regel.

Een vergelijkbaar beeld schildert ons de Duitse rechtshistoricus H. Conrad, in *Deutsche Rechtsgeschichte*, Band I, Karlsruhe, 1954, p. 20.

Men kende ook reeds regels over het volgen van verwond wild: het was een ander niet toegestaan zich over dat wild te ontfemen.

Naarmate de private eigendom van grond zich ontwikkelt, komen er ook uitzonderingregels met betrekking tot de jacht: op in cultuur gebrachte grond werd de jachtbe-

oefening van medegerechtigden beperkt tot perioden, waarin geen schade aan de gewassen kon worden berokkend.

Een nieuwe fase in het jachtrecht deed zijn intrede in de Karolingische tijd: de fiscus ging de wildstand economiseren en nam maatregelen om het jachtrecht op koninklijke goederen voor te behouden aan de koning of degenen die het recht hier toe van de koning verkregen. Er werden bijzondere jachtterreinen aangewezen, forresten genaamd, met boswachters die toezicht hielden op het wild, met administraties van ontvangsten en boeten.

Zo weten we, dat in het jaar 944 de gehele gouw Drente door Otto I tot forest verklaard werd ten behoeve van de bisschop van Utrecht, voor de jacht op herten, beren, wilde zwijnen en ander grof wild. Die jacht zou door hetzelfde recht beschermd worden als de jacht in de forresten van de kroon. Dat die eenzijdige ingreep op het algemene jachtrecht niet in dank werd afgenomen lezen we bij: J. Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer*, 4e druk, Leipzig, 1922, p. 248:

"die fursten twingent mit gewalt
velt, stein, wazzer und walt
darzuo beide wilt und zam;
sie taeten luft gerne alsam
de muoz uns doch gemeente sin,
mohten si uns den sunnen schin
verbieten, auch wint und regen
man muest in zins mit golde wegen"

In de Nederlandse rechtsbronnen verschijnt voor het eerst in 1290 een verwijzing naar jacht: jachtdelicten worden in het Zeeuwse landrecht dan gelijk gesteld met diefstal.

De vrije jacht handhaaft zich het langst in het oostelijk en noordelijk deel van ons land, waar grondheerlijkheid en landsheerlijkheid pas later hun invloed hebben doen gelden. In 1399 handhaaft hertog

Albrecht van Beieren de Friezen in hun oude rechten van vrije jacht en vogelvangst, (Kosters, p. 17) terwijl het Westervolder landrecht van 1470 de vrijheid geeft in de gemene marken te jagen waar men wil (id.). Wel ontstond, met name aanwijsbaar in Friesland, Groningen en Drenthe het fenomeen, dat men jachtrecht had door meeberechtigd te zijn in een gemeenschap van grond. (Visserij werd overigens met jacht gelijk gesteld).

Kosters, meent, dat in de 16e en zelfs nog in de 17e eeuw ook in Overijssel een dergelijke situatie bestond. Er zijn tal van getuigenissen uit de tijd, dat de Staten van Overijssel nieuwe rechtsvoorschriften op het stuk van de jacht wilden invoeren, die dit aantonen (Kosters, p. 20).

We nemen aan, dat de opgelegde boetes inzake jachtovertredingen in: *Rekening van Gosen van Raesfelt, de jonge, Drost van Twenthe over de jaren 1567 - 1572*, Enschede, 1982, o.a. pagina's 35, 38, 39, 40, 45, en 47, betrekking hebben op het uitoefenen van jacht op gronden waarin men niet (mede)berechtigd was.

Opmerkelijk is in elk geval dat in het Twentse Landrecht van 1365 en de uitleg van Winhoff daarvan van plm. 1530, geen bepalingen omtrent jacht voorkomen: Het enige dat we vinden is een bepaling over bijen: 'Item een yme is van naturen wilt. Wie den eyersten vijnt mach hem hebben, inden dat diegenne, den die yme toebhoert, nicht en volget. En wanner hem die yme uth den ogen is, so is hie des ymes quijt. Ende isset saeke dat die yme flocht ijn eens mans fruchten ende hem des nicht vorbaden wordt van dengennen, den die grunt sijn is, so mach he den ymen na hem nemen. Ende wort hem die grunt verbaden van dengennen, den die grunt tohoert, so sal hie van synen grunde blyven'. Overigens levert ook een globale toetsing van Twentse markerechten, ondanks de in die marken bestaande gemeenschap van grond, geen bepalingen over de jacht op. Het in 1630 gepubliceerde 'Landregt van Over-Isel' bevat eveneens geen bepalingen inzake de jacht.

De opvallend door alle tijden doorlopende rode draad in diverse jachtzaken, is de beperking van het recht van geestelijken tot de jacht: Zo dit al gebeurt, dan wordt uitvoerig toegelicht dat dat verband houdt bijv. met het verkrijgen van huiden ter bescherming van boekrollen. In de 18e eeuw vinden we nog een bepaling, dat predikanten slechts twee dagen per week mogen jagen!

Toch zien we vanaf het begin van de 17e eeuw een verandering van het jachtrecht in Overijssel (overigens ook in Utrecht) optreden. Vanaf 1612 verschijnen er met meer of minder grote regelmaat placcaaten, waarin het jachtrecht gereserveerd wordt voor de eigenaren van de havezaten.

Vanaf 1550 vaardigden de stadhouders van Overijssel algemene jachtverboden uit, in 1564 gepreciseerd tot 'nyemant die nyet van oldes daer toe gerechtiget zal mogen jagen'. Vanaf dat moment ontstonden ook de problemen met de Twentse steden, waarvan de inwoners voor de rechter werden gedaagd en aldaar steeds beweerden van ouds tot de jacht op grof

Jager te paard met havik op de vuist.

Jacht op reigers met valken.

en klein wild gerechtigd te zijn. Een prachtig staaltje daarvan treffen we aan in het vorige nummer van dit blad in de door de heer Taat gemelde bron uit het jaar 1604. De jacht werd echter, zoals we zagen, vanaf 1612 exclusief gereserveerd voor de adel: eveneens een ontwikkeling die parallel loopt aan het aangrenzende Duitse gebied. Conrad maakt melding van het voorkomen van de spreuk: 'Als Adam grub, und Eva spann, wo war denn da der Edelmann?', een uiting van verzet van de boerenbevolking tegen de toenemende machtstoëigening door de adel.

Overigens vinden we nog een verrassende uitleg van het teloor gaan van het jachtrecht voor de burgers der Twentse steden en in het bijzonder voor die van Oldenzaal bij: dr. H.J.M. Weustink, *Rechtsgeschiedenis van de stad Oldenzaal en van de mark Berghuizen tot 1795*, Assen, 1962: door de stadsrechtverlening verklaarden de burgers zich getrouw aan de (St. Maartens-)kerk en de bisschop van Utrecht. Zij werden daarmee St. Maar-

tenslieden, dus dienstlieden. Tegenover de verplichtingen stonden rechten, waaronder het jachtrecht. Toen later de verplichtingen tot de zware ruitersdiensten waren opgehouden, bleef men toch vasthouden aan de ooit verworven 'riddermatige' rechten, waaronder het jachtrecht. Echter, betoogt Weustink, de rechtsgronden die tot een dergelijke gerechtigheid geleid hadden, waren weggefallen; in de 16e en 17e eeuw voelde men deze rechtsgronden niet meer en schafte daarom het jachtrecht af.

Weustink meent, dat door het in vergetelheid raken van de aanleiding tot het jachtrecht in de verdediging hiervan, onder meer door Racer, geen aandacht is geschonken aan het St. Maartensdienstmanschap. In het licht van het voorgaande zijn we echter niet geneigd Weustink's verklaring te volgen, aangezien deze al te gemakkelijk voorbijgaat aan de algemene jachtgerechtigheid die door Kosters en Conrad is aangenomen en aannemelijk gemaakt.

Als verdediger van het jachtrecht van de kleine steden heeft Jan Willem Racer uitgebreid studie gemaakt van het jachtrecht in Overijssel.

De neerslag hiervan is te vinden in: Mr. J.W. Racer, *Overijsselsche Gedenkstukken, eerste stuk: Verhandeling over het recht der jacht van de kleine steden in Overijssel, en in het bijzonder van Oldenzaal, alsook over derzelver recht van gericht in jachtzaaken, en van het yken van ellen, maaten en gewigten (...)*, Leiden, 1781.

In het voorbericht schetst Racer de oorsprong en de voortgang van de rechten van de grote en kleine steden. Zijn belangrijkste stelling is, dat de beginselen van de kleine steden niet verschillen van die van de grote steden.

De kleine steden, die later stadsrechten hebben verkregen dan de grote steden Deventer, Kampen en Zwolle, ontvingen dezelfde rechten en vrijheden. Er zijn geen gegevens waaruit zou kunnen blijken dat in de eerste landsvergaderingen,

de vergaderingen van de staten van Overijssel, onderscheid zou zijn gemaakt tussen de grote en de kleine steden. Pas in een later stadium, echter niet eerder dan in de vijftiende eeuw, komen alleen de grote steden naar de landsvergaderingen, daarbij de kleine steden vertegenwoordigende. Het gaat er hierbij om dat de kleine steden, evenzo goed als de grote steden, deel uit maken van het landsbestuur en als zodanig fungeren als opvolgers van de landsheren.

In de daarop volgende inleiding tot de verhandeling over het recht van de jacht gaat Racer uit van het hierboven ook al genoemde Germaanse grondbeginsel, dat het recht om te jagen elk van nature toevalt. Wat Racer nu verder bezig houdt is de vraag of dit 'recht van nature' in de loop der tijden voor een ieder behouden is gebleven. In de uiteindelijke verhandeling, die gestaafd wordt door een uitgebreide verzameling van 'Bewijsstukken' (afschriften van belangrijke documenten), schetst Racer het historische verloop van de rech-

Hertenjacht

Pl. VI. 16^e century 1587.

Hertenjacht

ten. Ook hij verwijst naar de foresten, de banwouden van Karel de Grote, waarvan de opbrengsten en het jachtrecht toevielen aan degenen die daarvoor door de Keizer waren aangewezen: een situatie die zich in Twente en Salland niet zou hebben voorgedaan. Waar dit wel het geval is geweest, is dit naar het oordeel van Racer gebeurd na voorafgaand besluit van de Landsvergadering.

De strekking van het verdere betoog van Racer is, dat het oude 'recht van nature' in de loop der tijd is aangetast door verschillende verboden, uitgevaardigd door de landsheren en hun opvolgers, de Ridderschap en Steden van Overijssel, maar dat het recht van de burgers van de kleine steden desondanks overeind is gebleven en dat in dit recht de burgers van de kleine steden gelijkwaardig zijn aan die van de grote steden. Wanneer in de vanaf 1612 uitgevaardigde Placcaten van Ridderschap en Steden wordt gesteld dat in de provincie Overijssel alleen zullen mogen jagen de gekwalificeerde Riddermatigen binnen de provincie woonachtig, mitsgaders de drie hoofdsteden Deventer, Kampen en Zwolle, stelt Racer daartegenover dat de kleine steden en haar burgers, gelijk de Riddermatigen en de grote steden en haar burgers het recht van jacht hebben behouden.

Gerard van Haeften in het Rijksmuseum Twenthe

Van 15 juni t/m 5 augustus 1990 zal een tentoonstelling te zien zijn van werk van de Enschedese kunstenaar Gerard Pieter Johannes (Gerard) van Haeften (1895-1951).

Zijn bekendheid dankt hij allereerst aan het feit, dat hij als grafisch ontwerper talloze getuigschriften, diploma's en oorkonden ontwierp voor bedrijven, met name

textielfabrieken, ter uitreiking bij jubilea als 'X-jaren werkzaam' of bij andere bijzondere momenten.

Verder ontwierp hij o.a. affiches en wandteksten, maar wat betreft zijn 'vrije' tekenwerk, landschappen, boerderijen e.d., kende men hem in 't algemeen nauwelijks anders dan door kalenderafbeeldingen en prentbriefkaarten.

Verder heeft hij in zijn hoedanigheid als grafisch ontwerper veel werk verricht voor de Enschedese musea en daarvan is, anders dan bij anderen, in het Rijksmuseum Twenthe vrij veel bewaard gebleven, eigenlijk meer dan gedacht. Doorslaggevend voor het besluit, te komen tot een tentoonstelling was, dat in 1986 een omvangrijke verzameling van grafisch werk opdook: veel drukwerk naar Van Haefkens ontwerp. De grote verrassing daarbij vormden enkele schetsboeken en een 75-tal fraaie originele tekeningen, merendeels in potlood en van groot formaat van allerlei, meestal Twentse, voorstellingen: boerderijen, molens, kerken, landschappen en ook interieurs. Op deze verzameling kon, middels een bruikleenovereenkomst, door het museum tijdelijk de hand worden gelegd. Na een zoekactie naar aanleiding hiervan kon op dezelfde wijze worden beschikt over een collectie uit het bezit van een van zijn zonen.

Gerard van Haeften werd op 18 juni 1895 te Nieuwerkerk a.d. IJssel geboren. Zijn ouders verhuisden in 1907 naar Enschede waar ze een woning betrokken in de gemeente Lonneker.

Gerard kreeg werk als leerling-wever in de textielfabriek (spinnerij) 'Rigtersbleek'.

Op 17-jarige leeftijd kreeg hij een ernstig ongeval, waarbij hij drie vingers van zijn rechterhand verloor. De behandelende arts, dr Nierstrass, wist de directeur van

De rechten van de Riddermatigen en de grote steden vloeien voort uit het feit dat zij deel uitmaken van het landsbestuur. De kleine steden, die oudtijds eveneens deel uitmaakten van het landsbestuur, zouden daarom dezelfde rechten moeten hebben als de grote steden. De kleine steden zouden hun rechten hebben behouden, simpelweg, omdat uit geen enkel bewijsstuk blijkt, dat zij deze verloren hadden.

De verordening dat de kleine steden en haar burgers zich geheel van de jacht en de visserij dienen te onthouden, tenware zij voor Ridderschap en Steden genoegzaam kunnen bewijzen vanouds daartoe gepriviligeerd en berechtigd te zijn, ziet Racer dan ook als een omkering van de bewijslast en wordt door hem afgewezen. Uit het voorgaande kunnen we de volgende conclusie trekken: in de vroege Middeleeuwen stond het recht om te jagen tot ieders beschikking. In Overijssel werd het jachtrecht in toenemende mate ingeperkt door verordeningen van de landsheer, en later van Ridderschap en Steden. Aan het einde van de achttiende eeuw treffen we dan een toestand aan, waarin het jachtrecht slechts voorbehouden was aan leden van de Ridderschap en de burgers van de grote steden.

C. en A.J. Brunt,
J.J.H. Meijer

Rigtersbleek, de heer Van Heek, te bewegen, Gerard een tekenopleiding te laten volgen aan een academie te Amsterdam, de Rijksnormaalschool. Hoewel Gerard niet het daarvoor vereiste HBS-diploma bezat, bleek zelfs hier de naam van Van Heek voldoende de toelating te laten doorgaan, wél met de voorwaarde, dat Gerard toch nog dat HBS-diploma zou trachten te halen.

Na vier jaren keihard werken kon Gerard terug naar Enschede met de beide diploma's in zijn bezit! Hij was nu bevoegd, mensen op te leiden voor de tekenacte LO.

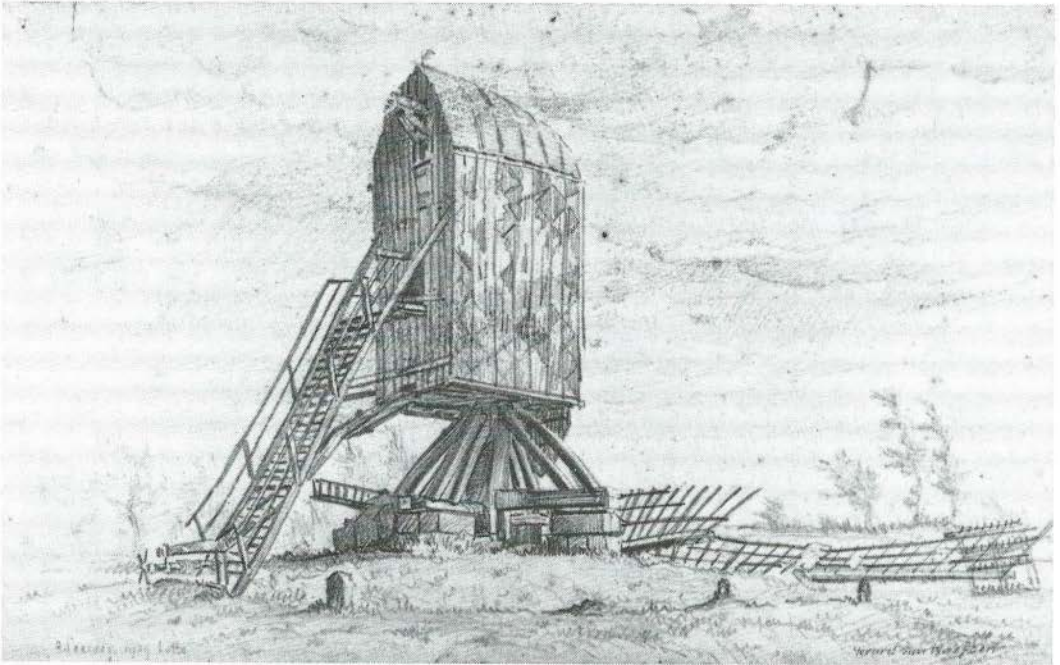
Vanaf 1923 gaf hij les aan de Fabriekschool aan de Noorderhagen, gelegen vlak bij de oude bioscoop Alhambra in Enschede's binnenstad. Daarnaast gaf hij, in

de jaren 1933, particuliere lessen aan leerlingen die een kunstzinnige aanleg hadden ofwel in het kader van hun opvoeding door hun ouders naar hem werden gestuurd.

De grootste bekendheid, vooral ook onder de Enschedese bevolking, kreeg hij door de talrijke diploma's, getuigschriften en jubileumoorkonden die hij ontwierp voor de Enschedese fabrikanten en die uitgereikt werden aan jubilerende of verdienstelijke werknemers. Bij allerlei gelegenheden ontwierp Gerard de gedenkboeken- en bladen, zoals voor de Gemeente Enschede, voor koninklijke bezoeken, zoveelste inwoner, ingebruikneming van bijzondere panden of jubileum van een ziekenhuis. Hij ontwierp Bijbelse wandteksten en verkiezingsbiljetten voor

Schuur te Groot-Agelo

Standermolen in De Lutte. 2e Paasdag 1939.

de Socialistische partij, aanplakbiljetten (affiches) voor tentoonstellingen en nog zoveel meer.

Het contact met Van Heek en daarmee alle anderen rond het Enschedese museum gebeuren stond garant voor Gerards contact met de musea zelf, en dus ook voor zijn inbreng. Voor het Natuurhistorisch Museum én voor het Rijksmuseum Twente heeft hij een vakkundig stuk Public Relationswerk verricht.

In het Rijksmuseum Twente had zijn werk met name betrekking op de zalen van de Oudheidkamer 'Twente', waar hij o.m. de hand had in de zgn. 'boerenkeuken', de opstelling van de Twentse klederdrachten en de zalen van de archeologie. Hiervoor

heeft hij verschillende dingen vervaardigd, die gelukkig bewaard bleven, zoals twee fraai getekende overzichten van de Prehistorie en de Middeleeuwen. Verder vervaardigde hij, samen met enkele leerlingen, een maquette van een steenkransgrafheuvel uit Mander, die tot 1988 in de zalen te zien was en bewaard zal blijven. Gelukkig bleef zijn creativiteit, hoe breed gericht ook, niet bij werken-in-opdracht. De vele zeer fijn uitgevoerde potloodtekeningen vormen wel het glanspunt van zijn werk. Duidelijk blijkt zijn voorkeur uit te gaan naar het (Twentse) landschap, de boerderijen en watermolens. Daarin vond hij ook de Almelose architect Jan Jans aan zijn zijde. Diens invloed blijkt juist in de

Mr. Louis Johannes Barendtzen (1780-1844), de eerste schout van de gemeente Tubbergen

1. Inleiding.

Op 26 november 1811 hield het stad- en landgericht Ootmarsum op te bestaan. Het stad- en landgericht werd toen in twee gemeenten gesplitst, nl. Tubbergen en Ootmarsum. Het dorp Tubbergen ging, samen met de buurtschappen Albergen, Fleringen, Geesteren, Haarle, Hezigen,

weergave van de gebouwen tot uiting te komen: de zekere lijnvoering, de weergave van bijvoorbeeld het baksteen metselwerk door korte, stevige enkele streepjes. In het geheel genomen is Van Haefkens tekenwerk fijner en gedetailleerder uitgewerkt, vooral ook in de begroeiing: de bomen, de struiken, het gras. Van Haefkens tekende om te tekenen, als kunstenaar; Jan Jans in de eerste plaats, vanuit zijn achtergrond als architect, om te documenteren.

Verscheidene van de landschappen zijn gebracht in penseeltekening in sepia. Daaruit spreekt weer een geheel ander karakter in zijn tekenwerk: de sfeer. Olieverfschilderen was niet zijn sterkste kant: hij was nu eenmaal op en top grafisch kunstenaar.

Zijn oriëntatie lag niet alleen binnen de Twentse of zelfs Nederlandse grenzen. In 1932 kon hij een studiereis naar Italië maken en in de jaren 1936-1938 was hij meerdere keren in Kassel in Duitsland en in Vlaanderen, in 1939 in Zuid-Engeland. Verder tekende hij in de periode 1940-1945 in de omgeving van Koekange in Drente en in Zwolle.

Enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog openbaarde zich bij Gerard de ernstige en gevreesde ziekte, waaraan hij, nog slechts 55 jaren oud, op 19 mei 1951 overleed.

H. Hagens

Mander, Reutum en Vasse (het westelijke deel van het opgeheven landgericht) onder de gelijknamige gemeente ressorteren. Het stadgericht Ootmarsum en het oostelijke deel van het voormalige landgericht (Denekamp, Groot- en Klein Agelo, Nutter, Oud-Ootmarsum, Lattrop, Breklenkamp, Tilligte en Noorddeurningen) behoorden sindsdien tot de gemeente Ootmarsum¹). De richter van het stad- en landgericht, Berend ten Pol, werd op diezelfde datum door de onderprefect van het arrondissement Almelo, R.G. baron van Tuyll van Serooskerke, eervol uit zijn ambt ontslagen: de archieven van de twee gemeenten werden overgedragen aan de pas benoemde maires (schouten) van Tubbergen en Ootmarsum, respectievelijk mr. Louis Johannes Barendtzen en mr. George Bernard ten Pol, een zoon van de richter²).

2. Van Amsterdam in 1780 naar Tubbergen in 1811.

Louis Johannes Barendtzen werd op 23 november 1780 te Amsterdam geboren en drie dagen later in de hervormde 'Oude Kerk' gedoopt. Zijn ouders waren Andries Barendtzen, houthandelaar en commissionair, en Anna van der Laan³). In 1802 werd hij als student in de rechten aan de Academie van Harderwijk ingeschreven⁴). Over zijn rechtenstudie deed hij, vermoedelijk met onderbrekingen, ruim 8 jaar. Pas op 4 februari 1810 kreeg hij zijn meesterbul⁵). Reeds een dag later werd hij aan diezelfde academie gepromoveerd tot doctor in de rechten⁶). Inmiddels was hij op 29 mei 1808 gehuwd met de predikantsdochter Johanna Christina Smits uit Stad Delden⁷). Het paar vestigde zich in Ootmarsum, waar zijn vader Andries, die sinds 1796 weduwnaar was, bij hen inwoonde⁸). Na zijn toelating

tot het Hof van Justitie te Zwolle op 13 februari 1810, vestigde hij zich in zijn woonplaats als advocaat⁹). Doch niet voor lang, want het jaar daarop werd hij tot schout en gemeentesecretaris van de nieuwe gemeente Tubbergen benoemd¹⁰).

3. Barendtzen als schout in de jaren 1811-1832.

Met zijn gezin en zijn vader verhuisde Barendtzen in november 1811 naar Tubbergen. Van Theodor Adolf Joseph baron von Heyden te Nienborg (Westfalen) huurde hij het huis De Eeshof. Op De Eeshof was ook het gemeentehuis gevestigd¹¹). Begin 1814 drong een groep lotelingen voor de landmilitie en landstorm uit Albergen bij de familie Barendtzen op De Eeshof binnen en sloeg de meubels van de familie kapot¹²). Deze lotelingen waren geïrriteerd over de slechte organisatie van de loting, vermoedelijk door het ontoelaatbare optreden van Barendtzen tijdens deze loting. Bovendien wilden ze helemaal niet onder de wapenen. Ze zouden dan naar Deventer gestuurd worden, waar ze tegen de Fransen moesten vechten, die de stad toen bezet hielden¹³). Naast schout (sinds 1818 burgemeester), gemeentesecretaris en advocaat, was Barendtzen sinds 1816 ook notaris¹⁴). Een verzoek in 1814 om tot subalterne ontvanger van de gemeente te worden benoemd werd afgewezen, omdat zijn functie als schout en gemeentesecretaris hiermee niet te verenigen was.¹⁵

Door de verkoop van De Eeshof door Von Heyden aan Maximiliaan F.C.F. von Bönninghausen op 20 september 1820, moest Barendtzen met zijn gezin het huis verlaten¹⁶). Van de marke Tubbergen kreeg hij een perceel markegrond bij de Tubberger Windkorenmolen 'In 't Veld', waarop hij een woonhuis liet bouwen¹⁷). Zowel de gemeenteadministratie als de notariële protocollen werden naar het nieuwe huis overgebracht.

In 1824 stierf zijn echtgenote, Johanna Christina Smits, op de leeftijd van 45 jaar. Zij had haar man in totaal 8 kinderen

geschonken¹⁸). Met hun zes overgebleven kinderen, die allen nog minderjarig waren, liet zij Barendtzen achter. Hij bleef niet lang weduwnaar, want drie jaar later, in 1827, hertrouwde hij te Neuenhaus met de 17 jaar jongere Maria Anna Boekman, die evenals hij in Amsterdam geboren was¹⁹). Voor haar ging Barendtzen over tot het rooms-katholieke geloof. Uit dat huwelijk kwamen weer acht kinderen voort, waarvan enkelen op jonge leeftijd stierven.

In de jaren 1828-1831 kreeg Barendtzen te kampen met tegenslagen. De sfeer binnen de gemeenteraad was sinds 1828 zeer verslechterd. Met de wethouder jhr. Franz Egon von Bönninghausen, heer tot Herinckhave, die als grootste grondbezitter een dikke vinger in de gemeentepap had, had Barendtzen het vaak aan de stok. Behalve van wanbeheer van de gemeente-financiën²⁰), machtsmisbruik bij een woningvordering²¹) en zijn onverdraagzame optreden tegen de rooms-katholieken (dit ondanks zijn 'bekering' tot dit geloof in 1828), beschuldigde Von Bönninghausen hem eind 1830 ook van fraude en corruptie bij de loting voor de landmilitie en landstorm. Een aantal lotelingen van de lichte 1831 dienden hierover bij Von Bönninghausen klachten in. Barendtzen zou met de lotingsbriefjes gerommeld hebben. Gezien zijn slechte verstandhouding met Barendtzen stond Von Bönninghausen direct aan hun kant. Intussen was het in Twente in 1830 als gevolg van de Belgische Opstand erg onrustig. (Deze opstand kwam voort uit de anti-clericale politiek van Koning Willem I). Vele rooms-katholieke Twentenaren, gesteund door de geestelijkheid, weigerden aan hun oproep voor de Nationale Militie gehoor te geven, aangezien zij dan tegen hun geloofsgenoten moesten vechten. Hier en daar braken relletjes uit, waarbij de Ootmarsumse horlogemaker Albertus Heupink zich ontpopte als de grootste oproerkraaier. Ook in Tubbergen veroorzaakten ontevreden lotelingen relletjes. Door velen, onder wie Barendtzen, werden Von Bönninghausen en zijn jacht-

vriend mr. B. Hummels uit Oldenzaal als aanstichters van het zgn. 'Schuttersoproer' gezien. Begin januari 1831 werden op last van de gouverneur van Overijssel, mr. J.H. graaf van Rechteren tot Appelttern, enige bataljons soldaten naar Twente gestuurd om de orde te herstellen. Een bataljon onder commando van luitenant-kolonel Th.C.C. Veeren kwam in de gemeente Tubbergen aan. Terwijl zijn manschappen elders in de gemeente bij de bevolking ingekwartierd werden, sloeg Veeren zijn hoofdkwartier bij Von Bönninghausen op Herinckhave op. Enige dagen later kwam de gouverneur op Herinckhave om Von Bönninghausen over zijn vermeende rol bij het Schuttersoproer en de rellen in Tubbergen aan de tand te voelen. Uit dat gesprek én een onderhoud met de aartspriester van Twente L. Engbers op diezelfde dag, was de gouverneur duidelijk gebleken dat van een rol van Von Bönninghausen en Hummels in het schuttersoproer geen sprake was. De frauduleuze handelingen van Barendtzen bij de loting bleken de druppel die de emmer hadden doen overlopen en vormden dan ook de voornaamste aanleiding voor de rellen in Tubbergen²²). De inkwartiering op Herinckhave en elders in de gemeente werd al na een week opgeheven.

Als gevolg van de verwickelingen rondom de rellen in Tubbergen en de inkwartiering, kon Barendtzen zijn werkzaamheden niet tijdig afdoen²³). Ook bleven de problemen tussen Barendtzen en Von Bönninghausen inzake de gemeentefinanciën voortduren. Von Bönninghausen stelde een verslag op, waarin hij o.a. het financiële beheer van Barendtzen aan de hand van bewijsstukken aan de kaak stelde²⁴), en tevens weerlegde hij in een verweerschrift de beschuldigingen van Barendtzen van "tergiversatie" aan zijn adres²⁵). Toen de gouverneur in september 1831 ter oplossing van het conflict een speciale raadsvergadering liet beleggen, weigerde Von Bönninghausen, die nota bene wethouder was, te verschijnen. Het conflict werd nooit meer bijgelegd²⁶).

Bovendien werd Barendtzen als notaris in

hetzelfde jaar weer veroordeeld wegens het niet uitbetalen van de inzate- en hoog-gelden tijdens een veiling in 1829²⁷). Toen zijn ambtstermijn eind 1831 afliep werd Barendtzen dan ook niet herbenoemd. Hij trad af op 2 januari 1832 en de doopsgezinde J. Bussemaker Bzn. uit Deventer werd zijn opvolger²⁸).

4. Barendtzen's laatste levensjaren, 1832-1844.

Sindsdien sleet Barendtzen zijn jaren als notaris en advocaat. Met zijn praktijk ging het echter zeer slecht want zijn beste klant, Von Bönninghausen, maakte sinds 1828 gebruik van de diensten van notaris mr. G.B. ten Pol te Ootmarsum. In 1836 verkeerde Barendtzen in ernstige financiële problemen, hetgeen mede veroorzaakt werd door het onderhoud van zijn grote kinderschare. Nadat hij op 3 januari 1836 de volledige beschikking over de nalatenschap van zijn eerste echtgenote had gekregen²⁹), verkocht Barendtzen op 21 juni daaropvolgend zijn huis voor 4000 gulden aan jkvr. Anna Maria Hildegarda Elisabeth von Bönninghausen. Hij mocht echter voor 90 gulden per jaar in zijn huis blijven wonen³⁰).

Arm en enigszins berooid stierf Barendtzen op 62-jarige leeftijd op 21 juli 1844. Zijn weduwe Maria Anna Boekman zal vermoedelijk nog enige jaren in Tubbergen hebben gewoond, alvorens ze naar de gemeente Borne verhuisde. Ze overleed in de buurtschap Hertme op 18 november 1876³¹).

J.H. Wigger

Noten

1. F.M. Hendriks, 'De Grenzen van Overijssel en van de Overijsselse Gemeenten van 1807 (1811)-1842' in: *Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis*, 75e stuk (1960), 97-136. In 1818 werd de gemeente Ootmarsum in twee gemeenten gesplitst, nl. Denekamp en Ootmarsum.
2. RAO, Archieven van de Kwartierdorst van Almelo (1807-1810) en de Onderprefect van Almelo (1811-1813), inv. nr. 117.

Winterprogramma cursussen

Hoewel de zomer nog maar net is begonnen, wil de cursuscommissie U toch al laten weten wat zij de komende herfst en wintermaanden te bieden heeft. Het programma 1990/1991 zal bestaan uit zes cursussen, waarvan er drie herhalingen zijn: 'Oud Schrift' voor beginners en gevorderden en de inleiding over 'Overijssels recht en rechtsinstellingen'. Nieuw zijn de onderwerpen 'Streekdrachten', 'Heraldiek' en 'De Marken in Oost-Nederland'. Uit dit gevarieerde aanbod moet o.i. voor de liefhebbers een keuze mogelijk zijn. Uitgebreide informatie vindt U in het programmaboekje dat U in de loop van augustus zal worden toegestuurd.

3. Gemeentearchief Amsterdam, D.T.B. 31/26 V.
4. D.G. van Epen, *Album Studiosorum Academiae Gelro-Zutphaniae* ('s-Gravenhage, 1904), kol. 157b (4 januari 1802).
5. Ibidem, 164b.
6. O. Schutte, 'Het Album Promotorum van de Academie te Harderwijk' in: *Werken uitgegeven door Gelre (Vereniging tot beoefening van Gelderse Geschiedenis en Oudheidkunde en Recht)*, deel 36 (Arnhem, 1980), 292.
De Harderwijkse academie stond bekend als een academie waar men tegen betaling doctorsbullen kon verkrijgen.
7. RAO, D.T.B. Stad-Delden, inv.nr., 95, 116.
8. RAO, Archieven van de Kwartierdros van Almelo (1807-1810) en van de Onderprefect van Almelo (1811-1813), inv.nr. 303 (Vader en zoon Barendtzen komen in de Registre Civique Arrondissement Almelo, kanton Ootmarsum onder de nrs. 10702 en 10703 voor.)
9. RAO, Statenarchief (Inv. Ter Kuile), inv.nr. 4000 (13 Sprokkelmaand 1810) en 6520 (dispositie van de Landdrost van 15 Sprokkelmaand 1810 no. 2).
10. RAO, Statenarchief (Inv. Ter Kuile), inv.nr. 6933 (Verbaal van de Prefect van het Departement van de Monden van IJssel d.d. 16 november 1811, nr. 10).
11. RAO, Archief van de Gedeputeerde Staten van Overijssel, 1814-1831. Gemeenterekeningen van Tubbergen, 1811-1820. De huur van De Eeshof, die van 70 francs (over de twee laatste maanden van 1811) tot 200 gulden in 1820 opliep, werd door de gemeente Tubbergen als jaarlijkse uitgave op de gemeenterekeningen gezet.
12. RAO, Archief Commissarissen Generaal van Overijssel, voorl. inv.nr. 1 (Notulen van 22 januari 1814, nrs. 215, 216 en 217).
13. RAO, Archief Commissaris van het arrondissement Almelo, 1813-1815, inv.nrs. 31-36.
14. RAO, A.J. Mensema, *Inventaris Notarissen in Overijssel, 1811-1905* (RAO, Zwolle, 1988), 173-174 en 201.
15. RAO, Archief Commissarissen Generaal van Overijssel, voorl. inv.nr. 1 (notulen van 7 februari 1814).
16. RAO, Notarissen in Overijssel, inv.nr. 4033, akte nr. 510.
17. RAO, Markearchivalia, inv.nrs. 1335, 23 en 1336 (resolutie van 23 september 1823).
Zie over dat huis ook: J.H. Wigger, 'Veldwijk, een herenhuis te Tubbergen' in: *'t Inschrien*, 21e jrg. (1989), 50-60.
18. RAO, Burgerlijke Stand Gemeente Tubbergen, Register van Overlijden, akte nr. 67.
19. RAO, Burgerlijke Stand Gemeente Tubbergen, Register van Huwelijken van 1828, akte nr. 8. Het op 28 november 1827 te Neuenhaus gesloten huwelijk werd op 16 februari daaropvolgend overgeschreven in de huwelijksregisters van de gemeente Tubbergen.

20. RAO, Huisarchief Herinckhave, inv.nrs. 180-181.
21. Z.O. Broek Roelofs, 'Tumult in Tubbergen', in: *'t Inschrien*, 9e jrg. (1977), 6-10.
22. RAO, Archief Kabinet van de Gouverneur/Commissaris des Koning(in) van Overijssel, 1813-1920. Stukken betreffende het Schuttersoproeer in Twente zijn te vinden in de rubriek: Openbare Orde en Veiligheid.
Zie ook J. van Beekum, 'Gouverneur Mr. Jacob Hendrik graaf van Rechteren van Appeltern 1787-1845' in: *Overijsselse Portretten* (Zwolle, 1958), 235-258, en J.H. Wigger: 'Franz Egon von Bönninghausen (1789-1849)' in: *Overijsselse biografieën I* (Meppel/Amsterdam, 1990), 25-28.
23. RAO, Archief Rechtbank 1e aanleg Almelo, inv.nr. 45, 82, 90-91.
24. R.A.O., Huisarchief Herinckhave, inv.nr. 180.
25. Ibidem, inv.nr. 181.
26. RAO, Archief van de Gouverneur van Overijssel, Correspondentie d.d. 4 oktober 1831, Kabinet nr. 331.
27. J.H. Wigger, 'Veldwijk, een herenhuis in Tubbergen', in: *'t Inschrien*, (21e jrg.) 1989, p. 51-52.
28. RAO, Archief van de Gedeputeerde Staten van Overijssel, 1831-1920. (ongeinventariseerd), Register van het Personeel der Bestuursleden in de Steden en ten Plattenlande, 1824-1838, folio 89.
29. RAO, Archief Vrederegerecht Ootmarsum, inv.nr. 9, (akte nr. 3).
30. RAO, Notarissen in Overijssel, inv.nr. 2821, akte nr. 81.
31. RAO, Burgerlijke Stand Gemeente Borne, Register van Overlijden van 1876, akte nr. 83.

De tollen om het stadje Goor

Onder deze titel verscheen in de 104e uitgave van Overijsselse Historische Bijdragen een artikel van mijn hand. Naast enige meer anekdotisch getinte tol-perikelen ging het hier in hoofdzaak om een proces dat in de jaren tachtig van de 18e eeuw werd gevoerd tussen de Goorse magistraat enerzijds en een aantal Enschedese kooplieden en fabrieurs anderzijds. Het ging om de vraag of Goor gerechtigd was tolgelden te innen, niet alleen van buitenlandse goederen - daarover was men het wel eens - maar ook van binnenlandse goederen. Goor vond van wel, Enschede vond van niet. Uiteindelijk, na enige jaren procederen, werd Goor door de Ridder-schap en Steden van Overijssel in het gelijk gesteld. In mijn bijdrage sprak ik op grond van een brief uit het begin van de 18e eeuw het vermoeden uit dat deze uitspraak niet juist zou zijn, met andere woorden dat Goor geen tolgeld zou mogen heffen op binnenlandse goederen.

Nu ontving ik van de heer H.J. Krooshoop uit Zelhem een uitgebreide brief waarin hij mijn vermoeden bevestigde. Hij deed dat op grond van een charter van 2 november 1404. In dit charter werd door bisschop Frederik van Blankenheim aan de stad Delden hetzelfde tolrecht verleend dat al eerder door vorige bisschoppen aan Enschede en Goor was toegestaan¹). Daar het mijn bedoeling was dat mijn artikel een aanzet zou kunnen zijn voor verder onderzoek op dit terrein, lijkt het mij zinvol de inhoud van bedoeld charter in extenso te laten volgen.

"Privilegiën den van Delden gegeven. Frederick, bij der genaden Godes bisschop t'Utrecht, maeken condt end kennelijcken allen luiden, dat wij om menigen trouwen denst, de onse lieve getrouwe scheepen en borgers onser stad van Delden ons end onsen

Gestichte dicke gedaen hebben end - oft Godt will - naemaels doen sullen, meede aengesien grooten vlijt de sij dagelijks doen deselve onse stad tho maeken, te grave end te vesten, als sij dat bij onsen raede end thodoen eerst aengenomen ende all ende wall bestaan hebben, ende want wij geerne hadden dat het goede begin end voortganck hadde, end marcken oock dat dat seer voor onsen lande van Twenthe draegen solde. Soo hebben wij denselven, onsen scheepen end borgers onser stad vorscreven, mede te vesten tot eenre vrijheit gegeven end geven met desen brieve, dat sij voortaan van desen daege eeschen en nemen moegen van elcken kare de doer onse stad vorscreven vaert, **dat is t'verstaen van utheemschen luiden van buten landes de daer doer vaeren**, al sulcken wechpenninck als onse voorvaders bisschopen t'Utrecht onse stad van Enschede boven, **end onse stad van Goor** beneden gegunt end gegeven hebben, duirende tot onsen wederseggen, sonder argerlist.

Gegeven tot Swolle in 't jaer onses Heeren dusent vierhondert end vier, des anderden daeges nae Allerhilligendach".

G.J. Geerts

Noot:

¹ RAO, Coll.Hss. Overijsselsch Regt en Geschiedenis, inv.nr. 703, fol. 5v-6; dit betreft een 16e/17e eeuws afschrift in het zgn. Tweede Diversorium van Frederik van Blankenheim; vgl. G.J. ter Kuile jr., Het tweede diversorium van Frederik van Blankenheim, in: Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandsche Recht, dl. xiv, no. 2, Bussum 1975, blz. 205 (regist nr. cxxii).

Boek en blad

Vriezenveen en de Vriezenveners in beeld

'Vriezenveen en de Vriezenveners in beeld' is het vierde deeltje in de reeks 'Kent u ze nog ... de Vriezenveners'. Auteur is J. Hosmar van wiens hand al meerdere (foto)boeken over de geschiedenis van Vriezenveen zijn verschenen.

Al doet de titel anders vermoeden, de lezer zal vergeefs zoeken naar plaatjes uit grootvaders tijd van het dorp Vriezenveen en haar buurtschappen. Foto's van bekende gebouwen en straten, het landschap en de middelen van bestaan, zijn gepubliceerd in een andere reeks, namelijk 'Vriezenveen in oude ansichten'.

In het hier besproken fotoboek staan daarentegen de bewoners van deze Noordtwentse gemeenschap centraal. De circa 70 foto's bestrijken ongeveer de periode 1920-1970 en worden begeleid door goed leesbare bijschriften. Naast het vermelden van de namen, heeft de auteur geprobeerd in deze bijschriften ook enige historische informatie te verwerken.

De foto's kunnen grofweg in drie categorieën worden verdeeld. Naast de vele groepsfoto's van schoolklassen en verenigingen, wordt er - zeer toepasselijk in deze tijd van perestroika en glasnost - aandacht besteed aan de rijke historie van de Vriezenveense Rusluie. Zo zijn er portretten opgenomen van Vriezenveners die een belangrijke rol hebben gespeeld in de handelsbetrekkingen, die Vriezenveen sinds het begin van de 18de eeuw tot de Russische Revolutie van 1917 met het tsaristische Rusland heeft onderhouden.

De derde categorie foto's - actueel 45 jaar na afloop van de Tweede Wereldoorlog - heeft betrekking op de bezetting van Vriezenveen op 10 mei 1940 en de bevrijding op 5 april 1945.

Inherent aan een fotoboek over een bepaalde plaats, met name wanneer er voornamelijk mensen afgebeeld worden, is dat zo'n boekwerk vrijwel alleen interessant is voor mensen die een relatie hebben of hebben gehad met die plaats. Dit geldt ook voor 'Vriezenveen en de Vriezenveners in beeld'. De prijs van het goed verzorgde gebonden boekwerkje is nogal fors, namelijk f.34,90, hetgeen vanzelfsprekend veroorzaakt wordt door de geringe oplage en de kostbare reproductie van de foto's.

A.L.A. Wevers

Bibliografische gegevens:

Hosmar, J., *Vriezenveen en de Vriezenveners in beeld* (Zaltbommel, 1990)

Uitgeverij Europese Bibliotheek - Zaltbommel
ISBN 9028848916

Burgerhuizen tussen IJssel en Eems.

In 1984 verdedigde Everhard Jans zijn dissertatie over Burgerhuizen tussen IJssel en Eems, aan de Philosophische Fakultät van de Wilhelmuniversiteit te Münster in Westfalen. Vijf jaar later, in september 1989, verscheen deze dissertatie in een Nederlandse uitgave, waardoor het onderhavige boek een bredere bekendheid zal verwerven.

De auteur gaat uitvoerig in op de historische en architectonische wordingsgeschiedenis van de verschillende burgerhuisvormen (baksteen of vakwerk) uit de periode tussen 1400 en 1850 in de oude stadjes tussen de IJssel en de Eems.

Met deze gedegen studie, vastgelegd in elf hoofdstukken, neemt hij de lezer mee langs huizen waar de verschillende stijlperiodes, van gotiek tot historicisme, nog zichtbaar zijn. Daarbij is de streekeigen bouwkunst vaak duidelijk herkenbaar en in de gevelarchitectuur tekenen zich de sociale verschillen af.

In hoofdstuk IV, Doel en methode van het onderzoek, is een Roggeprijsgrafiek volgens Abel afgedrukt op blz. 18.

In deze grafiek is de relatie gelegd tussen de agrarische conjunctuur en de verschillende stijlperiodes. Onderzoek heeft aangetoond dat er verband bestaat tussen de stijging of daling van de agrarische conjunctuur en de stijging of daling van het aantal burgerhuizen.

Tussen 1600 en 1640 neemt het aantal burgerhuizen gelijk met de roggeprijs in Duitsland toe.

Door een slechtere conjunctuur daalt de curve weer tot omstreeks 1700 en gelijk ook het aantal burgerhuizen.

Na 1750 ontwikkelen zich in het onderzoeksgebied de halle- en de middenganghuizen zeer sterk. Deze ontwikkeling hangt ongetwijfeld samen met de sterke groei der steden.

De burgerhuisvormen in Twente worden in hoofdstuk V onder de loep genomen.

Jans stelt hierin, dat Twente niet alleen bekend is als relicthebied van het onverdeelde hallehuis, het 'losse hoës', maar dat het ook een conservatief geaard bestand aan historische burgerhuizen bezit waarin zuidelijke, westelijke en oostelijke cultuurinvloeden met de nodige reserve werden overgenomen en lang merkbaar bleven.

Verdwenen en bestaande voorbeelden worden in hun historische ontwikkeling gevolgd, daarbij gebruik makend van de zakelijke volkskunde.

Schrijver behandelt uitsluitend de huizen in de steden waardoor, onder andere, het Bussemakershuis, een linnenfabriekshuis met nagenoeg oorspronkelijke indeling uit 1779 aan de Ennekerdijk te Borne, helaas buiten dit kader valt.

Na de burgerhuisvormen in de Gelderse Achterhoek, het Duitse grensgebied en de Sallandse IJsselsteden wordt in hoofdstuk IX, 'Bijzondere aspecten', de ontwikkeling van de gevel in het hele onderzoeksgebied besproken.

Met kaarten, opmetingen, detailtekeningen en foto's krijgt men een goed beeld van deze, soms verrassende sociale ontwikkeling.

Aan het einde geeft Jans een geografische en chronologische ordening van de behandelde burgerhuisvormen met daarbij een catalogus en een gedegen conclusie met literaturopgave.

Het boek is opgedragen aan professor doctor Josef Schepers die in 1989 is overleden.

Maar, zoals Everhard Jans het verwoordt: 'Gelukkig hebben zijn leerlingen de fakkel van deze bekende huisonderzoeker overgenomen'. Met zijn niet te stuiten energie en kennis heeft Doctor Everhard Jans zich in de rij van deze leerlingen geplaatst.

H.A. Kleerebezem

Jans, Everhard.

Burgerhuizen tussen IJssel en Eems.

(Almelo, 1989)

De Walburg Pers, Zutphen.

CIP/ISBN 906011.650.X.

Prijs f 39,50.

De bevrijding van Enschede

Het boek dat Adrie Roding schreef over de bevrijding van Enschede op 1 april (Eerste Paasdag) 1945 is een boek om steeds weer te lezen, om te bestuderen en als naslagwerk te gebruiken. Ook om het aan te vullen met eigen herinneringen door hen die het wonder van de bevrijding hebben meegemaakt. Roding, die niet tot die generatie behoort, is er in geslaagd dit bijzondere stukje geschiedenis te laten herleven voor de generaties van toen en nu. Een tastbare herinnering ook voor de bevrijders, van wie een aantal 45 jaar na dato in Enschede en omgeving verbleef om de provinciale herdenking in Overijssel luister bij te zetten. Uit hun mond en uit die van een aantal Enschedeërs zijn de gevechtshandelingen opgetekend, die leidden tot het einde van de Duitse bezetting van de stad. "Een kostbaar document", stelt burgemeester Wierenga in zijn voorwoord, "dat thans nog op deze wijze kon worden gerealiseerd, omdat vele betrokkenen nog in leven zijn".

In eerder verschenen boeken, zoals "Enschede 1940-1945" van T. Wiegman en het voorliggende geschrift zoals dat in 1985 in een eenvoudiger uitvoering aan de Britse gasten was verstrekt, zijn sommige onderdelen slechts summier behandeld. In dit boek komen ze, ten gerieve vooral, van de Nederlandse lezer, compleet met bijlagen, beter tot hun recht. De auteur heeft behalve tientallen informanten, archiefmateriaal geraadpleegd in Nederland, Duitsland, Engeland en Canada. Niettemin pretendeert hij niet een compleet overzicht te geven. Mede namens het Gemeentearchief van Enschede (waar hij werkzaam is) houdt hij zich van harte aanbevelen voor op- of aanmerkingen van lezers.

De inhoud van het boek doet zakelijk recht aan de vele inspanningen die zijn verricht om dit resultaat te bereiken. Maar het is ook, van bladzij 8 tot en met bladzij 152, één boeiend verhaal over de gevechtshandelingen tijdens die merkwaardige paasdagen en wat mensen daarbij is overkomen. Zowel de bevrijders als de bevrijden. Er was moed voor nodig om deze niet zo erg leuke dingen te vertellen. Dezelfde moed als die de liberators (die West-Europa vanuit een tankluikje van 6 x 4 inches zagen) nodig hadden om vechtend in de goede zaak te blijven geloven.

De auteur neemt zelf geen stelling inzake al of niet juiste beslissingen. De lezer heeft volop gelegenheid zich een oordeel te vormen uit de uitvoerige verslaggeving van gevaarvolle acties. Foto's als die op het omslag met de Britse officieren, overleg voerend na de eerste ernstige tegenslag (het springen van de Lonnekerbrug), nodigen daartoe uit. Vragen genoeg, zeker in het zicht van de vele slachtoffers die de zinloze tegenstand van de Duitsers nog heeft gevegd.

Met een bewonderenswaardige beheersing van de behandelde stof en een systematische ordening van het materiaal weet de schrijver zijn 'data' aan een breed lezerspubliek voor te schotelen. Verklaringen van ooggetuigen worden vaak letterlijk geciteerd, of in elk geval uitgebreid weergegeven. Boeiend is de nauwgezetheid waarmee zo van verschillende kanten de ware toedracht wordt benaderd. Het boek komt daarmee op één lijn met de beste literatuur over de tweede wereldoorlog. Een boek om te lezen ... als de Britse vlag: van links naar rechts, van boven naar beneden en ook diagonaal, vice versa. Een vraag tot slot: de vraag naar een Duitse vertaling of samenvatting. Met het oog op een Europese bevrijdingsdag en vanwege de begrijpelijk geringere kennis aan die zijde van het gebeuren hier. De belangstelling is ervoor.

D. Taat

Roding, Adrie M.,

De Bevrijding van Enschede. The liberation of Enschede 1 april 1945.

Ged. Eng. tekst, 240 blz.; prijs f 22,50.

Enschede 1990.

Bekende en onbekende Overijsselaars

Ter gelegenheid van het afscheid van mr. E. D. Eijken als rijksarchivaris in Overijssel hebben zijn vrienden een reeds langer aanwezig idee gerealiseerd. Bij uitgeverij Boom in Meppel is, in navolging van o.a. de provincie Drenthe, het eerste deel verschenen van een serie Overijsselse biografieën. Auteurs van nu beschrijven de levens van auteurs en andere belangwekkende persoonlijkheden in het verleden van de provincie Overijssel. De redactie, waarin zowel mensen uit 'Overijsselsch Regt' als uit de archiefwereld de toon aangeven, pinte de medewerkers vast op korte, zakelijke hoofdstukjes. Vooral wanneer het om kleurrijke figuren gaat, is de ruimte om hun recht te doen wedervaren, wel erg beperkt. Daar staat tegenover, dat in een handzaam boekje van ruim 200 bladzijden nu de levensloop en de betekenis van liefst 48 Overijsselaars voor de historie is vastgelegd.

Het gaat om niet meer levende personen, maar verder zijn er aan de keuze weinig beperkingen opgelegd. Daardoor biedt het boekje een portretgalerij van soms heel bekende, maar niet minder vaak ook onbekende 'Overijsselaars', geplukt uit een breed terrein van maatschappelijke activiteiten. Willem Bartjens, de Zwolse rekenmeester uit de zeventiende eeuw, wiens naam verbonden blijft aan logisch rekenresultaat ('volgens Bartjens'), ontbreekt niet. Hij deelt de eer, om een paar voorbeelden te noemen, met de rode voorman Gerrit Benink, de bekende burgemeester van Enschede en ANWB-voorman Edo Bergsma, de evangelieprediker Lebuinus, de textielbaron H.P. Gelderman, de Twentse drost Goossen van Raesfelt tot Twickel, de voorganger der Afscheidenen in Nijverdal Hendrik Wormser en het eerste vrouwelijke Statenlid G.A. Leendertz-Ladenius. Een bonte verzameling dus. Totaal andere voorbeelden (o.m. uit de kunstwereld) zouden even illustratief zijn geweest.

De kwaliteit van de bijdragen loopt uiteraard uiteen, al naar de capaciteiten van de auteurs en de aanwezigheid van beschikbare bronnen. Die laatste beperken zich vrijwel geheel tot archiefmateriaal en literatuur. Dat bijvoorbeeld het portret van mevrouw Leendertz uitsluitend berust op de verslagen van statenvergaderingen, is jammer. Ook bij andere 'jongeren' onder de beschreven figuren mis ik node de 'oral history' als bron.

Niettemin doet deze eersteling naar voortzetting verlangen, want de regionale literatuur wemelt van namen waarachter mensen schuil gaan, die we dikwijls nauwelijks kennen. 'Overijsselse Biografieën' voorziet daarom duidelijk in een behoefte.

Adriaan Buter

Persbericht

Film en certificaat 'Veldnamen in Overijssel'

Op dinsdag 10 april j.l. is de film 'Veldnamen in Overijssel' in première gegaan. Dat gebeurde in de Burgerzaal van Huize Westervoorde te Olst.

'Veldnamen in Overijssel' is door het Zwolse videobedrijf RonRon-audiovisuels vervaardigd in opdracht van de Culturele Raad Overijssel. De film toont het belang van veldnamenonderzoek voor ondermeer straatnaamgeving, historische en genealogische studies en reservatenbeheer. Kennis van veldnamen, namen van boerderijen, bossen en wateren is erg belangrijk omdat deze inzicht geeft in de historie en het gebruik van de desbetreffende terreinen en bovendien de mogelijkheid verschaft om landerijen, die uit de voor-kadastrale tijd stammen, thans nog te identificeren.

Daarom inventariseren een groot aantal vrijwilligers onder leiding van de Veldnamencommissie van de Culturele Raad Overijssel de nog bij de Overijsselse bevolking bekende namen. Grote haast is daarbij geboden, want door ruilverkavelingen en verandering van bestemming dreigen deze namen snel in de vergetelheid te raken. De medewerkers van het veldnamenonderzoek hebben de afgelopen jaren hard gewerkt en inmiddels zijn inventarisaties voor diverse gemeenten voltooid. Het is de bedoeling de resultaten van deze inventarisaties te publiceren.

De veldnamen van Hasselt, Bathmen, Ommen, Haaksbergen en Wierden zijn reeds verschenen. Dat kon mede gerealiseerd worden door een publicatiesubsidie van de provincie Overijssel. Door stopzetting van deze subsidie is voortzetting van de veldnamenreeks onzeker geworden. Voor elke publicatie zoekt de veldnamencommissie nu een afzonderlijke oplossing door aanvullende financiële middelen te zoeken. De film 'Veldnamen in Overijssel' vormt daarbij een belangrijk hulpmiddel. Deze wordt gebruikt bij het benaderen van mogelijke subsidiënten en sponsors als gemeentebesturen, industriële clubs, personeelsverenigingen, winkeliersverenigingen en particulieren. Ook vormt deze film de basis voor de actie 'Wordt beschermheer/vrouw van je eigen stukje Overijssel', die op 10 april eveneens van start is gegaan. Hierbij kunnen particulieren en organisaties een bepaalde veld- of boerderijnaam adopteren en zo beschermheer/vrouw van die naam worden. Deze titel wordt bevestigd in een fraai certificaat. De kosten van dit certificaat bedragen voor particulieren f 25,- en voor bedrijven f 250,-. Om praktische redenen worden certificaten alleen uitgereikt voor gemeenten waar het veldnamen-onderzoek (bijna) voltooid is.

Tenslotte kunnen historische verenigingen de film 'Veldnamen in Overijssel' gebruiken om vrijwilligers voor het veldnamenonderzoek te werven.

Inlichtingen: Culturele Raad Overijssel, Jacob Catsstraat 25, 8023 AE Zwolle. Tel.: 038 - 53 75 27.

Overijsselse biografieën: levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Overijsselaars.

J. Folkers e.a. red. Meppel: Boom 1990. Prijs f 24,-.

Verschenen Tijdschriften

Na telefonisch overleg te raadplegen in de bibliotheek van de Oudheidkamer 'Twente'.

Heemkunde Ambt Delden, 1990, no. 2.

Wie waren er wel eens burgemeester in Ambt of én Stad Delden, p. 21-22.

G.J. Naafs, *Baeckenhagen, deel 6*, p. 23-26.

J.F. Kooijman, *Een relaas van een werknemer bij de laatste Baronesse van Twickel en de overgang naar de stichting*, p. 27-30.

B.J.F. Wennekink, *Uit de historie van Azelo*, p. 31-36.

Heemkunde, Gemeente Weerselo, 1989, no. 33.

E. Bos-Hermelink, *Wijkverpleegster op het platteland (1)*, p. 9-11.

J. Wiefker, *Weerselose sprokkels uit de Twentsche Courant van 1881*, p. 11-12.

Een Twentsche verhuizing. Het land, waar nog de folklore bloeit ..., p. 13-18.

R. Rorink, *Gegokt en verloren (2)*, p. 22-23.

J.B. Schildkamp, *Gifte ter herstelling van de St. Plechelmuskerk*, p. 24-25.

H. Engelbertink, *Marke Rossum, deel 31*, p. 26-28.

Inslag, mensen uit de streek vertellen, 1990, no. 1

Nummer gewijd aan het landgoed Twickel in Delden.

Oald Hengel, 1990, no. 2.

R. Scholten, 'Twents Centraal Station' (vervolg), p. 27-29.

G.H. van Ommen, *Twentse soldaten in de meidagen van 1940*, p. 30-31.

H. Reynders, *Centrum van vervoersdiensten*, p. 33-35.

J.Schwertasek, *De straat waarin wij wonen, Geschiedenis en verklaring van straatnamen in de gemeente Hengelo, o.a. de Anninksweg*, p. 35-41.

't Onderschoer, contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp, 1990, no. 1.

H. Asma, *Uit de krant van nu*, p. 17-18.

G.B. Bor-Ottenhof, *Herinneringen aan de jeugd-jaren in Denekamp*, p. 19-24.

G. Broekhuis, *Heeren-Jagt*, p. 25-28.

H. Boink, *Wetenswaardigheden over de bezetting in 1940-1945 in Denekamp*, p. 29-40.

H. Asma, *Volkstelling in de marke Beuningen 1748*, p. 41-50.

W.A.J. Nijhuis, *De eenzame wachter in de ruimte*, p. 51-54.

J.H.M. Knippers, *Een Denekampse familienaam tot 1676 terug in de tijd*, p. 55 e.v.

Op de bres, uitgave Stichting Behoud Delden, 1990, no. 1.

D. Lohuis, *Dendrochronologisch onderzoek*.

D.J. de Vries, *Monumenten dendrochronologisch gedateerd. Gastenboek hotel 'De Zwaan'*.

B.H. Cramer, *organist te Delden*.

Archeologie.

Overijssels Contactbericht, 1990, no. 1.

A. Fuldauer, *In gesprek met Simone Gaasbeek, secretaresse van de vereniging Op de bres voor Twents Museum 1940-1945*, p. 3.

G. Buist, *Historicus Coen Hilbrink over illegaliteit Twente en Salland, Nog heel veel vragen rond Overijssel in Oorlogstijd*, p. 4-5.

Vele activiteiten in het kader van 45 jaar bevrijding, p. 8-9.

H. Wonink, *Stille getuigen 1940-1945 langs weg en wandelpad*, p. 14-16.

H.A. Stalknecht, *Boekennieuws, Jaarboek Overijssel over 2e wereldoorlog*, p. 17 en 19.

R. van der Hare, *Overijssel in oorlogstijd, Literatuur-overzicht 1985-1989*, p. 18-19.

'n Sloopsteen, Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker, 1990 no. 21.

D. Taat, *Afbeelding Enschede 1796*, p. 3-4.

A. Roding, *Oorlogsvlieger G. Roeloffzen door Luftwaffe neergeschoten*, p. 5-8.

J. ten Cate, *De Welner in Twekkelo (1), Eeuwen lang bezit van Commanderie Steinfurt*, p. 10-11.

T. Wiegman, *Molens in gemeenten Enschede en Lonneker (3), Noordendorpmolen aan Kottendijk maar ruim twintig jaar in gebruik*, p. 13.

H. Engbers, *Lonneker eeuw geleden in rep en roer (1), Aanleg van 'ijzeren weg' door dorp had veel voeten in aarde*, p. 14-15.

T. Wiegman, *'t Volle Profijt op Erve Zeggelt in 1936 kreeg koninklijk bezoek*, p. 16-18.

Stad en land, Mededelingenblad Twente Akademie, 1990, no. 1.

J. Schildkamp, *Uit de Twentse taaltuin, Elksken Brookers en de wichelroede*, p. 13-14.

E. Jans, *Het vlöggelen te ver gezocht?*, p. 18-21.

Stad en Land, mededelingenblad Twente Akademie, 1990, no. 2.

A. Buter, *Die tiende mei*, p. 36-39.

Tekst van de toespraak van G.J.D. Franken bij de presentatie van het Jaarboek Overijssel 1990, getiteld 'De Pruis komt', p. 40-49.

Tekst van de lezing van C. Hilbrink over de illegaliteit in Overijssel 1940-1945 op de studiedag van de Culturele Raad in Enschede, p. 50-54.

A. Fuldauer, *Coen Hilbrink, De illegalen, illegaliteit in Twente en het aangrenzende Salland 1940-1945*, p. 55-57.

A.J. Temmink, *Jaarboek Overijssel 1990: 'De Pruis komt'*, p. 57-59.

Literatuuroverzicht: Twente in de tweede wereldoorlog, p. 60-67.

**BIJ DE BROEKHUIS
BOEKHANDELS VINDT
U EEN INTERESSANTE
KOLLEKTIE STREEK-
BOEKEN.**

**OM U ZELF KADO TE
GEVEN.**

Boekhandel Broekhuis

Hengelo-o. Enschedesestraat 19 Tel. 074 - 910267*
Almelo City Promenade 21 Tel. 05490 - 12235
Haaksbergen v. Heijdenstraat 5 Tel. 05427 - 3456
CAMPUS BOEKHANDEL
Enschede THT Gebouw Vrijhof Tel. 053 - 893839

Hooidijk 15, 7661 RA Vasse
(Post Ootmarsum)

MOSBEEK

HOTEL-RESTAURANT

Prachtig gelegen aan de rand van het natuurreservaat
„Het Springendal“.

BUITEN: een geweldige natuur om te wandelen,
fietsen, helemaal om bij te komen.

BINNEN: de warmte en gezelligheid van een familie-
hotel. Alle kamers met modern comfort.

In voor- en naseizoen speciale arrangementen.

Voor inlichtingen

en reserveringen:

Telefoon 05418 - 481

Welkom

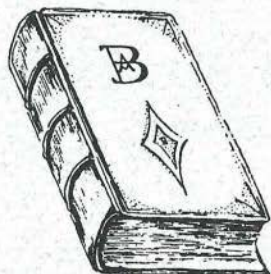

**HUIZE
HÖLTERHOF**

Hölterhofweg 325
7534 PT Enschede
Tel. 053 - 611306

Huize Hölterhof, moeilijk te vinden.....
Een openbaring om te ontdekken!
Van november t/m april:
diners-koffietafels
recepties-familieëunies enz.

Van mei t/m oktober:
55-plus vakantieweken.
Vraagt folder en programma.

A. Bonzet SPECIAAL BOEKBINDERIJ

DE OSSENBOER 44 - ENSCHEDE
tel. 053-314069

**OOK UW BINDWERK
IS BIJ ONS WELKOM**

Wij zijn een niet te grote
binderij waar kwaliteit
en service nog
mogelijk is

*Gespecialiseerde handboekbinderij
voor particuliere- en rijksopdrachten.
Levering franco door geheel Nederland.
Kleine tot grote oplagen - speciale opdrachten.*